

Adam Malinowski
Uniwersytet Warszawski

Cele i treści edukacji plastycznej w kształceniu studentów Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Wybrane zagadnienia

Summary

GOALS AND CONTENTS OF ART EDUCATION IN THE EDUCATION OF STUDENTS OF THE FACULTY OF EDUCATION AT THE UNIVERSITY OF WARSAW. SELECTED ISSUES

The article is devoted to the process of preparing students of the Faculty of Education at the University of Warsaw to conduct art classes in educational institutions. It contains an analysis of several selected issues that are key for this subject: justification of the presence of visual arts in education, the characteristics that accompany the presence of educational processes, the relevance of the child's visual artistic activity as an important issue for pedagogical practice. In addition, the article contains a brief description of the visual artistic activity of students during workshops.

Key words: art education, person, building sensitivity, purpose of art activities

tłum. Paulina Marchlik

Zajęcia poświęcone edukacji plastycznej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego prowadzone są od wielu lat w Zakładzie Teorii Wychowania Estetycznego. Znaczącą osobą dla powstania i rozwoju pracowni plastycznej oraz realizowanych w jej ramach treści była dr Anna Trojanowska-Kaczmarek. Fundamentem jej aktywności pedagogicznej było niewątpliwie zaangażowanie w kształtowanie u studentów wrażliwości i otwartości na osobę dziecka. Działalność Anny Trojanowskiej-Kaczmarek wpisywała się w główny nurt myśli o sztuce i wychowaniu w Zakładzie Teorii Wychowania Estetycznego,

kierowanego przez prof. Irenę Wojnar i była tej myśli swoistą egzemplifikacją. Obecna działalność dydaktyczna jest efektem tej tradycji i tego sposobu myślenia o obecności sztuki w edukacji.

Podstawowy cel zajęć poświęconych edukacji plastycznej odpowiada specyfice Wydziału Pedagogicznego, czyli przygotowaniu studentów do sprawnego i pogłębionego budowania sytuacji edukacyjnych w pracy pedagogicznej. Temu celowi podporządkowane są treści realizowane w ramach zajęć plastycznych. Dotyczą one zarówno problematyki pedagogicznej, jak i problematyki plastycznej oraz ich wzajemnej zależności. Treści te obejmują również specyfikę twórczości plastycznej dziecka w kontekście możliwości i ograniczeń, jakie specyfika ta stwarza dla realizacji celów edukacyjnych. W szerokim wachlarzu poruszanych zagadnień, niektóre z nich zasługują na szczególną uwagę. Do nich należy niewątpliwie kwestia właściwego uzasadnienia obecności sztuk plastycznych w edukacji dzieci i młodzieży. Jest ona dość istotna, gdyż odpowiedź na pytanie o sens tej obecności przesądza o kształcie wielu bardziej szczegółowych zagadnień. Także dotyczących praktyki pedagogicznej. Nie ulega wątpliwości, że uzasadnienie takie musi być budowane na gruncie specyficznym tylko i wyłącznie dla sztuki. Pojawia się ono w momencie analizy dzieła jako wyniku aktu ekspresji. W akcie tym dochodzi do emanacji treści jednostkowych i niepowtarzalnych, będących odzwierciedleniem wewnętrznego, a więc osobowego istnienia człowieka. Interesujące jest to, że nawet pobieżna analiza struktur językowych różnych sztuk, w tym także plastyki, ujawnia nie tylko ich otwarty charakter i nieograniczoną podatność na interpretację, ale także jednostkowość i niepowtarzalność powstających form wyrazowych. Ta uderzająca zgodność wskazuje wyraźnie, że to osoba, a więc wewnętrzny wymiar istnienia człowieka jest treścią uzewnętrzniającą się w akcie ekspresji. Osoba jest więc tą kategorią, która niezależnie od innych, przesądza o specyfice sztuki i jawi się jako podstawowe uzasadnienie obecności sztuk w procesie edukacji. Jest więc także kluczowym celem tej obecności.

Stwierdzenie to ma swoją dalszą konsekwencję. Dotyczy ona istoty również ważnego, z punktu widzenia edukacji, problemu. Jest nim charakter procesu realizacji tak pojętego celu. Jednostkowość i niepowtarzalność treści osobowych, brak algorytmów dotyczących ich kształtowania i wyrażania, uwypukla specyfikę tego procesu. Spośród wielu funkcjonujących w pedagogice pojęć najbardziej adekwatne wydaje się pojęcie szeroko rozumianej wrażliwości. Konstytuowanie się osoby jest dynamicznym układem obejmującym to, co zewnętrzne i to, co wewnętrzne oraz obecność drugiej osoby. Zależność ta określa elementy składowe tego procesu i jest szczególną wartością dla praktyki pedagogicznej

w zakresie działań plastycznych, konkretyzuje bowiem treści, które muszą być realizowane, jeśli proces edukacyjny ma zakończyć się sukcesem. Można więc stwierdzić, że efektem budowania wrażliwości osobowej poprzez działania pedagogiczne będzie postępujące otwieranie się wychowanków na różnorodność świata zewnętrznego, własne istnienie i obecność drugiej osoby.

W związku z tym odpowiedniego naświetlenia wymaga swoisty fundament, na gruncie którego i dzięki któremu, treści osobowe mogą być realizowane. Fundamentem tym są języki przynależne poszczególnym sztukom, w tym także plastyce. Dzieło jest efektem aktu ekspresji, uzewnętrznieniem się osoby. Jest także, co istotne, źródłem doznania czyjejs obecności. Patrząc na nie pod kątem treści osobowych, stwierdzić należy, iż proces wprowadzania wychowanków w struktury językowe musi opierać się na budowaniu wrażliwości na ich działanie. Wiedza o regułach funkcjonowania danego języka i znajomość kanonu, jako egzemplifikacji tej wiedzy, nie są tutaj wystarczające. Doświadczenie osobowe wykracza zawsze poza stosowane dotychczas struktury wyrazowe, gdyż jest niepowtarzalne. Toteż przetworzenie i dostosowanie danego języka do konkretnej, jednostkowej treści nie może być oparte o jakikolwiek algorytm, gdyż takich algorytmów nie ma. Pozostaje więc tylko osobiwa i trudna do określenia zdolność, pozwalająca w sposób jednostkowy i niepowtarzalny zbudować, czy też wniknąć w dzieło. Tak więc proces edukacji jawi się tu jako cierpliwe budowanie w wychowankach wielokierunkowej wrażliwości. Przygotowanie zaś studentów do przyszłej pracy pedagogicznej wymaga przede wszystkim ukształtowania w nich świadomości, czym ten proces jest i czego dotyczy.

Obok zagadnień pedagogicznych realizowane są zajęcia praktyczne w formie warsztatów plastycznych. Wprowadzają one w problematykę społecznych funkcji sztuk plastycznych: ekspresji i wizualnego kształtowania otoczenia. Wprowadzają także w zagadnienia specyfiki języka wypowiedzi plastycznej i jego części składowych. Pozwalają prześledzić zależności między kształtem formy plastycznej, a implikowaną przez nią treścią. Całość daje studentom możliwość wniknięcia w proces budowania różnych form wypowiedzi plastycznej i uświadomienia, w oparciu o konkretne sytuacje, na czym polega istota tego procesu. Najważniejsze jednak jest to, że zajęcia warsztatowe stwarzają znakomitą sytuację do praktycznej egzemplifikacji poruszanej problematyki pedagogicznej. W związku z tym, pojawia się pewna kwestia, która w pracy ze studentami zasługuje na pogłębioną refleksję.

Plastyka jest aktywnością opartą przede wszystkim na kształtowaniu form materialnych. Ta substancjonalność jest źródłem wielu nieporozumień, często pojawiających się w praktyce pedagogicznej. Polegają one na redukcji wypowie-

dzi plastycznej do poziomu technicznego. Tymczasem, jak w przypadku każdej ze sztuk, ekspresja plastyczna jest procesem wyrażania. Materia i technika jej kształtowania są tylko nośnikami tego procesu. Innymi słowy – aktywność plastyczna nie polega na czynności budowania jakiegokolwiek struktury, gdyż celem nie jest sama czynność, ani też dowolne przekształcanie tworzywa. Proces wyrażania, o którym mowa, zakłada takie kształtowanie formy, aby była adekwatna do prezentowanej treści. Zależność ta zwraca uwagę na zagadnienie celowości działań plastycznych, szczególnie gdy mowa jest o edukacji. Bowiernie trudno wyobrazić sobie, aby procesy kształtowania wrażliwości na działanie języka wypowiedzi plastycznej, jak i procesy konkretyzowania treści osobowych, mogły realizować się w inny sposób. Kwestia ta jest także istotna z bardziej prozaicznego powodu. Trzeba tu pamiętać, że dopiero konieczność zbudowania właściwej do treści formy, w pełni uaktywnia wszelkie sprawności umysłowe i emocjonalne dziecka. Wymaga bowiem nie tylko dokładnej analizy lub syntezy elementów treściowych, ale także intensywnej pracy nad znalezieniem właściwych dla nich nośników. Tak budowane sytuacje edukacyjne są wartością nie tylko w wymiarze aktywności plastycznej. Są także istotne dla realizacji procesu edukacyjnego w szerszym, całościowym zakresie. Niewątpliwie jest to ważny powód, dla którego problem celowości działań plastycznych w edukacji dzieci i młodzieży powinien znaleźć swoje odzwierciedlenie w realizowanych ze studentami treściach.

Podsumowując rozważania nad przygotowaniem studentów do prowadzenia zajęć plastycznych stwierdzić należy, iż niektóre kwestie wymagają szczególnej uwagi. Kluczowym elementem tak pogłębionej refleksji jest uzasadnienie obecności sztuk plastycznych w procesie edukacyjnym i nie tylko z potrzeby jasnego określenia celu tej obecności. Kategoria osoby, czyli wewnętrznego wymiaru istnienia człowieka ukazuje swoistą przestrzeń edukacyjną, zupełnie przecież odmienną od obszarów przynależnych naukom. Znaczenia tego zagadnienia dla całościowego pojmowania edukacji, podkreślać nie trzeba. Tym bardziej, że owa odmienność znajduje swoje potwierdzenie w charakterze realizacji tak pojętego celu. Procesu opartego nie na algorytmach i wiedzy, ale na odwoływaniu się do szeroko rozumianej wrażliwości wychowanków. Następny problem wymagający uwagi wiąże się z zagadnieniem kształtu konkretnych sytuacji edukacyjnych. Powtórzyć w tym miejscu należy, że celowość działań plastycznych dziecka jest niezbędna dla konkretyzacji treści osobowych, jak i dla formowania się szeroko rozumianej wrażliwości. Zarówno tej o charakterze osobowym, jak i odnoszącej się do języka wypowiedzi plastycznej. Należy także powtórzyć, że swoista gra prowadzona w świadomości dziecka, między wyrażaną

treścią a strukturą wypowiedzi, uaktywnia wszelkie, przede wszystkim umysłowe sprawności. Pytanie o edukacyjną wartość tak rozumianych sytuacji jest pytaniem retorycznym, gdyż ogólnorozwojowy i ogólnoedukacyjny aspekt, w ten sposób realizowanej aktywności plastycznej dziecka, jest oczywisty.